

Biczó András

hallgató, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Kísérlet a *poena extraordinaria* egy jelentésének feltárására a 18. század második felének debreceni ítélkezési gyakorlatában*

Debreceni Jogi Műhely, 2017. évi (XIV. évfolyam) 3-4. szám (2017. december 30.)

DOI 10.24169/DJM/2017/3-4/9

A kora újkori büntető jogtudomány irodalma a büntetéseknek számtalan megkülönböztetését dolgozta ki,¹ ezek közül az egyik legnagyobb jelentőségű a *poena ordinaria* és a *poena extraordinaria* elhatárolása volt. E két fogalom közül pedig a *poena extraordinaria* jelensége tűnt különösen érdekes konstrukciónak. A *poena extraordinaria* fogalmának számtalan jelentése, értelmezése alakult ki mind a korabeli mind a későbbi szakirodalomban. Már a kora újkori büntető jogtudományi értekezésekben is többféle felfogása létezett, amelyek időbeli és földrajzi megjelenésüket tekintve is különbözőek voltak, más és más módon fejlődtek, és területenként eltérően jelentek meg. Jelen tanulmányban a *poena extraordinaria* az egyik lehetséges jelentését vizsgálom meg.² Az elemzés fő célja, hogy néhány eset értelmezésén keresztül tanulmányozzam a *poena extraordinaria* fogalmának egyik lehetséges jelentését és megpróbáljam elhatárolni a *poena extraordinaria* azon más felfogásától, amely a hazai jogtudományi irodalomban bizonyíthatóan megjelent.

A *poena extraordinaria* irodalma nagyon bőséges, már a 16-17. században számtalan jogtudományi munka foglalkozott vele és a közelmúltban is több kiváló értekezés született, amelyekben a vizsgálódás középpontjában a *poena extraordinaria* jelensége állt, vagy elemzésükben érintették ezt a fogalmat.³ A kutatás hipotézise az, hogy az általam vizsgált jelentéstartalom a magyar büntetőjogi irodalomban nem igazán mutatható ki, de a vizsgált esetekben látens módon mégis megjelennek ezen felfogás legfőbb jellemzői. A vizsgált időszak Debrecen Magisztrátusának büntetőítélkezése az 1775-től 1780-ig terjedő időszakban.⁴ A fennmaradó peranyagból kiemelendő az ítéletekben megjelenő indoklás, és a büntetőper *allegatiós* szakaszában megjelenő védő és vádlói érvelések, amelyek vizsgálódásom legfontosabb elemeit képezik. Elsősorban azért ez az időszak került a kutatás középpontjába, mert 1775-1780 között elég sok perirat maradt fenn és így viszonylag egységes képet lehet alkotni a korszak büntető ítélkezési gyakorlatáról. Az 1780-as dátum határpontként történő kiválasztásának az volt az oka, hogy II. József uralkodásának kezdetétől olyan új folyamatok indultak el a hazai büntetőjog, és perjog fejlődésében, amelyek már egy másik vagy egy nagyobb ívű kutatás témájául szolgálhatnak.⁵ A periratok között előfordul teljesen latin

---

* A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-2-kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült. Konzulens: Dr. Papp László egyetemi adjunktus (DE-ÁJK, Jogtörténeti Tanszék)

¹ Lásd Bodó: *Jurisprudentia... Pars I. Art XLVII. 135-142.*

² Fontos azt rögzíteni, hogy ezeket a jelentéstartalmakat igazán elkülönítve nem lehet vizsgálni, mert ezek szorosan kapcsolódnak egymáshoz és valójában együttesen jelenítik meg a *poena extraordinariát*. Balogh Elemér: *A gyanúbüntetés...* 11-22. in: *Ünnepi Kötet Dr. Bodnár László Egyetemi Tanár 70. Születésnapjára,*

³ A teljesség igénye nélkül Balogh: *Die Verdachtsstrafe in Deutschland im 19. Jahrhundert*, Langbein. *Torture and the law of proof*, (róla bővebben lásd a 27. lábjegyzetet), Van Damme: *The Presumption of Innocence: an Antidote for Sacrificial Venom? Patterns of Girard's 'Primitive' Sacred in Late Medieval and Early Modern Criminal Law*, különösen 35-41. *Netherlands Journal of Legal Philosophy* Aflevering 1, 2016. Clark, Crawford: *Legal medicine in history* különösen 94-101.

⁴ Büntető perek iratai (*Processus Criminales*): MNL. HBML. IV.A. 1018/f. 1.cs. (1711-1775) különös tekintettel 1775-től, 2.cs. (1776-1777) és 3.cs. (1778:2-1780:8)

⁵ A II. József korabeli perjogfejlődésről lásd bővebben: Papp: *Az Ordo judicarius pro omnibus tribunalibus et foris judicarius Regni Hungariae praescriptus*, Miskolci Jogi Szemle, 2017/1. 87-99.

nyelven írott, illetve olyan is, amely vegyesen latin és magyar nyelven lett lejegyezve: jelen esetben elsősorban a magyar nyelvű periratok elemzésére vállalkozok. Vizsgálódásom első részében a *poena ordinaria* és *extraordinaria* fogalmát próbálom meg elhatárolni, majd kitérek az általam a peranyagokban vizsgált lehetséges értelmezésre, ezt követően ezen felfogás két pillérét, a bírói *arbitriumt* és a bizonyítást, végül pedig a *poena extraordinaria* lehetséges fajtáit vizsgálom meg.

I.

Elengedhetetlen, hogy megkíséreljük elválasztani egymástól a *poena ordinariát* és a *poena extraordinaria* fogalmát. Ennek az elhatárolásnak az a lényege, hogy a *poena ordinaria* a törvény vagy a szokásjog által volt meghatározva és hozzárendelve az egyes *delictumokhoz* (bűntettek). Vagyis pontosan meg volt határozva a büntetés mértéke továbbá az is, hogy az adott *delictumra* milyen büntetést kellett kiszabni.⁶ Benedikt Carpzov szerint a bírónak mikor ítéletet hoz, mindig a *poena ordinariára* és a törvényekben rendeltre kell figyelemmel lennie, és nem lehet azokat a saját *arbitrium*a (meggyőződése, mérlegelése) szerint meggondolatlanul megváltoztatnia.⁷ Ez az az *actionált* büntetés (az a büntetés, amit a vádló a vádlottra kér kiszabni), amelyre a vádban a *fiscalis procurator* (vádló, ügyész) elsősorban az ország törvényeire hivatkozva, azokból idézve kérte, hogy büntessék meg a *reus* (vádlottat). Ezzel szemben a védő azt igyekezett elérni, hogy a vádlottat ez alól az *actionált* büntetés alól felmentsék, vagy ahhoz képest lehetőleg enyhébben büntessék. A *poena extraordinaria* vagy *arbitraria* ellenben nem a törvény vagy az uralkodó rendelkezéséből, de még csak nem is az ezekhez hozzáöntött szokásjogból, hanem a bíró *arbitrium*ból volt megállapítva és kiszabva. Ez az *arbitrium* Bodó szerint alapvetően két dologra vonatkozik, egyrészt a *delictum* okaira és szükségszerűségeire, másrészt a *delinquens* (bűnelkövető) személyének a milyenségére: ez valójában a *circumstantiák* (körülmények) minőségének a mérlegelését jelenti, amelyek részben az elkövetőhöz, részben pedig az elkövetett *delictumhoz* tapadnak, ugyanis a körülményeknek ez az a két csoportja, amelyek magukban hordozzák az enyhítés vagy a súlyosbítás lehetőségét.⁸

Maga a *poena extraordinaria* a magyar terminológiában a német *Verdachtsstrafe* fogalom nyomán a „gyanúbüntetés” kifejezésként rögzült. Balogh Elemér a *poena extraordinariának* több jelentését különbözteti meg, én itt most elsősorban a „szoros értelemben vett gyanúbüntetés” veszem vizsgálódásom alapjául.⁹ Balogh Elemér rögzíti, hogy a *poena extraordinariának* ezen jelentése, elsősorban a német területekhez képest kevés jogtudományi irodalom, valamint az eltérő perjogi szituáció miatt, a Magyar Királyságban nem jelent meg. Ugyanis a *poena extraordinariát* a szakirodalom egy bizonyítási eszközzel kapcsolja össze és látja benne visszatükröződni a jogintézmény lényegét. Ez a bizonyítási eszköz a tortúra, amely több évszázadon keresztül képezte a bizonyítási rendszer gerincét és képes volt arra, hogy beismerő vallomást csikarjon ki a vádlottból, amely további feltételek fennállása esetén, már teljes bizonyító erőt képezett, és a vádlott a törvény általi rendes büntetésre (*poena ordinaria*) volt ítélhető. A 18. század folyamán a tortúra fokozatosan tűnt el a bizonyítás eszközei közül Európában. Mária Terézia 1776-ban kiadott pátensével törölte el a Magyar Királyságra is kiterjedően. Azonban mind a tortúrát, illetve az enyhébb mértékű, eltérő funkciójú változatát, az *examinatiót*, a gyakorlatban még a 19. században is alkalmazták. A három az

⁶ Bodó: Art XLVII. VII. § 137. „*Ordinaria est, quae, per Legem vel constitutionem, pro certa specie Delicti determinata est.*”, Schimer: Jurisprudentia..., Liber V. Tractatus I. Caput III. Sectio I. n. 21. 470. „*Ordinaria est, quae certam mensuram a Lege determinatam habet.*”, Damhouder: Praxis... Caput LV. n. 2. 43. „*Ordinaria poena dicimus, quam leges sanxerunt, qua principes constituerunt, aut certe quae longa, patria; consuetudine introducta est.*”

⁷ Carpzov: Practica... Pars III. Quaestio CXXXIII. n. 1. 271. „*Judicem in ferenda sententia perpetuo sequi debere poenas ordinarias, & in legibus constitutas, neque illas temere suo arbitratu immutare posse.*” Itt Carpzov szó szerint hivatkozik Damhouderre, Damhouder: Praxis... Caput LV. n. 4. 43.

⁸ Damhouder: Praxis... Caput LV. n. 3. 5. 43., n. 3. „*Extraordinariam vero poena appellare licebit, quae Index ipse, non ex Legum, principumve constitutione, aut ex inolita constitutione, sed ex proprio arbitrio infert & inponit.*” n. 5. „*In extraordinarijs poenis ferendis (quas diximus ex Judicis dependere arbitrio) oportet Index eas expendat.*”, Bodó: Jurisprudentia... Pars I. Art. XLVII. 8. § 137. „*Extraordinaria autem seu arbitraria est, cujus determinatio, pro ratione ac exigentia Delicti, & qualitate Delinquentium, Judici est relicta.*” Voglmayr: Praxis Criminalis, Articulus LII. 28. „*sed ea Judici juxta prudens judicium, & omnes circumstantias qualitates circumstantiarum mensuranda committatur; expendere oportet.*”

⁹ Balogh: A gyanúbüntetés... 11-15. uő.: Ein Beitrag zur Problematik der Verdachtsstrafe, 32. in. Emlékkönyv Dr. Szabó András Egyetemi Tanár 70. Születésnapjára.

elemzésben részletesen vizsgált ügy közül kettő éppen 1776-ban került a Magisztrátus elé. Ezek közül az egyikben az *allegatiós* szakban a vádlott védője érvelésében a Mária Terézia által kiadott pátenstre hivatkozott. A tortúra folyamatos térvesztésével tehát a *poena extraordinaria* intézménye nem szűnt meg, jelentősége továbbra is töretlen maradt a büntetőjogban.

Álláspontom szerint a tortúra intézménye nem olyan elem, amelyet külön kellene vizsgálni a *poena extraordinaria* lényegének szempontjából: elsősorban azért mert az elemzett esetek idején a tortúra már eltűnő félben volt bizonyítási eszközök közül. Továbbá a *poena extraordinaria* ezen jelentésének esszenciális tartalma magában a bíró *arbitriumában* és a bizonyítási rendszer egészében keresendő. Magának a *poena extraordinaria* kifejezésének jelentéstartalmára egy kicsit jobban rávilágíthat a magyar jogtudományi irodalomban megjelenő, e fogalomra vonatkozó értelmezés. Ennek lényege, hogy az *ordinaria* (rendes) és az *extraordinaria* (rendkívüli) olyan szembenálló elhatárolások, amelyek csak egymás viszonylatában értelmezhetőek. Az általam vizsgált felfogás lényege röviden abban áll, hogy ha az adott *delictumot* nem sikerült teljesen bizonyítani, akkor ennek következtében a bíró kénytelen egy a „rendesnél” (*ordinaria*) „enyhébb” (*extraordinaria*) büntetést kiszabni.

Ettől a felfogástól érdemes elhatárolni azt a jelentésváltozatot, amely ténylegesen megjelent a magyar büntető jogtudományi irodalomban és az ítélezési gyakorlatban is, mikor a bíró az eset *circumstantiáit* vizsgálva, mérlegelve enyhíti, vagy adott esetben súlyosítja a büntetést és ezzel ugyancsak eltér a rendes büntetéstől. A két eltérő jelentéstartalom között a legnagyobb különbség az, hogy az első felfogás esetében a *delictumot* nem sikerül a megkívánt mértékben bizonyítani, míg a másik esetben az elkövető és az elkövetés körül felmerülő körülményeket a bíró értékeli, mérlegeli és arra való tekintettel hozza meg az ítéletet. Természetesen ezen enyhítő és súlyosító körülmények meglétét, fennállat is bizonyítani kell.¹⁰ Az egyik esetben maguk a bizonyított körülmények azok, amelyekhez a jogtudomány és az ítélezési gyakorlat a büntetés enyhítését vagy súlyosbítását fűzi. Másként fogalmazva ezen *circumstantiák* idéznek elő a *delinquens* személyében vagy az általa elkövetett tetteben olyan defektust, hogy ezek fennállta esetén a rendes büntetéstől mindkét irányba lehetséges eltérni.

Ellenben a másik felfogásnál éppen, hogy olyan körülményeknek a nem teljes bizonyítása valósul meg, aminek fennállása esetén azt lehetne állítani, hogy a vádlott volt az, aki a kérdéses *delictumot* elkövette. Ami viszont közös a *poena extraordinaria* különböző jelentésváltozataiban az az, hogy alapvetően a bíró *arbitriumából* származnak, azon alapszanak. Ezért szokták a *poena extraordinariát poena arbitrariának* is nevezni.

A bíró *arbitriumának* fogalmát szintén nehéz meghatározni, egzakt fogalmat igazán nem lehet rá alkotni. Az *arbitrium* kifejezést talán leginkább a mérlegelés, diszkréció, meggyőződés, értékelés szavakkal lehetne jellemezni, ugyanis mérlegelni kell egyrészt az adott esetben felmerülő körülményeket másrészt vizsgálni kell a különböző bizonyítékokat, hogy azok teljes bizonyítást valósítanak-e meg. A bíró *arbitriumma* azonban nem korlátlan, vagyis ítélete nem fakadhat pusztán magának a bírónak az *arbitriumából*, ugyanis szükséges, hogy a *delictum* és a *delinquens* körül felmerülő körülményeket mérlegelje, értékelje. Ennek a lényege a bírói önkény visszaszorítása és korlátozása volt, hogy amint a *Praxis Criminalis* rendelkezik, ne történjen meg az, hogy a bíró a törvény mellett saját *arbitriumából* fakadóan az enyhébb *delictumokban* súlyosabb ítéletet, a súlyosabb *delictumokban* enyhébb ítéletet hozzon.¹¹ Jellemző a latin nyelv magas absztraháló képességére, hogy az *arbitrium* szó a latin nyelvben egyaránt jelent egyéni belátás, tetszés szerint való döntést és önkényt is ezzel tökéletesen lefedve a kifejezés jelentésének a kettősségét.

Bodó konkrétan fel is sorolja, hogy a büntető ügyek eldöntésénél mely eljárási szakaszoknál,

¹⁰ MNL. HBML. IV. A. 1018/f. 1776/7., Bimbo János blasphémiát, annak is a legsúlyosabb fokozatát követett el (ami Gochetz szerint súlyosító körülmény, Gochetz: Systema... Part. I. Art. IX. 30, bővebben a blaszphémiáról Pars II. Art. XVII. 45-46.), és azzal próbálta menteni magát, „hogy akkor nagyon részeg lévén azt sem tudja mit mondott” de bebonyosodott, hogy nem volt olyan nagyon részeg és tettéért fővételre ítélték. Az enyhítő körülmények bizonyítását rögzíti Vuchetich: A magyar büntetőjog... II. Könyv VIII. Fejezet 76. § 122.

¹¹ Voglmayr: Praxis Criminalis, Articulus LII. 28. „quod non solo ejus arbitrio, sed hac ratione committatur; ut delictum, & omnes circumstantias maturo judicio perpendat, & juxta ejus gravitatem, aut levitatem, gravem aut levem sententiam, juxta leges non autem ex proprio arbitrio, in levibus delictis gravorem; & in gravioribus levem sententiam ferat.”

cselekményeknél lehet jelentősége a bíró *arbitrium*nak.¹² Emellett hozzáteszi, hogy a bíró *arbitrium*ának nem kell sem abszolútnak sem pedig határozatlanak lennie. Ez úgy lehetséges, ha az *arbitrium* alkalmazását a törvény és a jog a diszpozíciója határolja és írja körül. Továbbá azt is felsorolja, hogy olyan esetekben mikor lehetőség van az *arbitrium* alkalmazására, akkor a bírónak mit kell birtokolnia, mire kell figyelemmel, tekintettel lennie és mit kell követnie.¹³ Az *arbitrium* jelentősége éppen abban a viszonylagos, feltételek közé szorított szabadságban áll, hogy a bíró „*accurateque perpendere*” dönt, ez pedig vizsgálódásom szempontjából kiemelten fontos tényező. Bodó szerint lehetőség van az *arbitrium* használatára a büntetés kiszabását illetően és az így kiszabott büntetést azért hívjuk *poena arbitrariának*, mert az a bíró *arbitrium*ából származik.¹⁴ Bár a fentiek alapján is rögzítésre került, hogy a bírói *arbitrium* használatára nem mindig van lehetőség, Bodó és Huszty több helyen említi a bíró *arbitrium*ából származó *poena extraordinariát* vagy *arbitrariát*, de ezeket elsősorban, valamely *alleviantes circumstantiae* (enyhítő körülmény) kapcsán teszik.

Úgy tűnik, hogy a 18. századi magyar jogtudományi művek a *poena extraordinaria* valamint a bírói *arbitrium* használatát meghatározott esetekben, meghatározott feltételek mellett ismerték el és alapvetően csak az enyhítő és súlyosító körülmények vonatkozásában fogadták el. Illetve létezett egy olyan felfogás is, mely szerint a *poena extraordinariát* vagy *arbitrariát* meghatározott *delictum*okhoz rendelték hozzá. Erre akkor került sor, amikor a törvény nem határozta meg a büntetés fajtáját, mértékét, illetve maga az elkövetett bűntett sem volt meghatározható a törvényekből, státutumokból. Ezek az úgynevezett *extraordinaria* vagy *innominata delictum*ok, amelyekhez sem biztos elnevezés sem biztos büntetés nem volt rendelve.¹⁵

Az *arbitrium* mellett a másik alapeleme a *poena extraordinaria* általam vizsgált felfogásának a *probatio* (bizonyítás). Mivel, ha a teljes bizonyítás nem sikerül, akkor a bíró ennek következtében kénytelen enyhébb büntetést kiszabni. Itt elsősorban a teljes bizonyításnak a meghatározása jelent problémát. Ezzel kapcsolatban a debreceni ítélkezési gyakorlatban rendelkezésre áll egy eset, ahol a vádlott¹⁶ védője az *allegatiós* szakban Benedict Carpzovra hivatkozva adta meg a választ erre a dilemmára.¹⁷

Benedict Carpzov (1595-1666) szász jogtudós hatásában és tekintélyében is a koraujkori büntetőjog történet egyik legkiemelkedőbb alakja. A Magyar Királyság területén folyó ítélkezési gyakorlatra jelentős hatással volt.¹⁸ Egyik legkiemelkedőbb munkáját 1635-ben írta a *Practica nova imperialis Saxonica rerum*

¹² Bodó: *Jurisprudentia... Pars II. Art. CIV. 2. § 325. „ideo Judices, tam circa eruptionem Indiciorum, & applicationem eorundem, velut & Inquisitionum contra instituendarum, Incaptivationes item & Torturae adhibitionem; quam vero & circa irrogationem poenae, ac condemnationem.”*

¹³ u „*sed a Lege limitatum, & dispositione Juris circumscriptum*” és „*sed & sanam rectamque rationem, habita semper reflexione ad Jus Divinum, & communem aequitatem, consultis extraneis Criminalistis quoque, adhibitis etiam in rebus dubiis & arduis opinionibus extraneorum Juris Peritorum.*” Ezt a felsorolást tekinthetjük egyfajta korlátnak, de egyfajta támogatásnak is felfoghatjuk, amelyhez ilyen esetekben a bíró fordulhat. Az *arbitrium*ban rejlő veszélyekre hívja fel a figyelmet Ojens is, mikor a büntető ügyekben megjelenő bírói *arbitrium*ról szóló különböző felfogásokat tárgyalja, Ojens: *Poenis Extraordinariis... Pars Prior 2. § 6. „Sed utramque doctrinam, cum ad finetas consequentias ducat, improbandam esse putamus. Nam si omnia iudicis intima convictioni relinquuntur, non magis quam si arbitrium plane excluditur, aliquando fieri debet, ut poea injusta applicetur et crimen impunitum maneat.”*

¹⁴ Schimer: *Jurisprudentia... Liber V. Tractatus I. Caput III. Sectio I. n. 21. 470. „Extraordinaria est, quae Judicis arbitrio relinquitur; eaque de causa vocatur arbitraria.”*

¹⁵ Voglmayr: *Praxis Criminalis, Art. LII. 28. „In ijs delictis, quibus nulla certa poena statuta est,”* Huszty a *delictum*ok egyik lehetséges elhatárolásaként, Huszty: *Jurisprudentia... Liber III. Titulus I. n. 2. 7. lásd az 1766-os kiadást „aliud dicitur ordinarium, & nominatum, quod certum nomen, & poenam a Jure statutam habet: aliud extraordinarium & innominatum, quod certum nomen, & poenam statutam non habet.”* az n. 3.-ban konkrétan föl is sorolja őket. Az *innominata delictum*okól bővebben lásd uó. Liber III. Titulus XXXIV. 114., Carpzov: *Practica Pars III. Quaestio CXXXIII. n.1. 271. „Quibus deficientibus demum ad poenas extraordinarias seu arbitrarias deveniendum. Id quod acidit non solum, quando lex ipsa absque supplicii denominatione, poenae determinationem arbitrio iudicis committit: ut saepissime in jure fieri videmus; sed & si crimen perpetratum nec peculiare nomen fortiatur, nec legibus vel statutis expresse comprehensum reperitur.”*

¹⁶ A periratokban a vádlottat (*incattus*) I. betűvel a vádlót (*actor*) A. betűvel jelölték, míg a jogtudományi irodalomban az *incattus* helyett, inkább a *reus* kifejezést használták és ezeket a kifejezéseket alkalmazták, mind a *civilis*, mind pedig a *criminalis* causákban. Én itt és a továbbiakban is a vádló, vádlott és a *reus* kifejezéseket fogom használni.

¹⁷ MNL. HBML. IV. A. 1018/f. 1711-1775. 1775/8. hivatkozás Carpzovra; *Practica Pars III. Quaestio CXIV. De probatione delictorum... n. 2. 3. 4. 5. 127-128. lásd az 1677-es kiadást.*

¹⁸ Balogh: *A németországi boszorkányperek... 1. Jogtörténeti Szemle. 2004/4.*

criminaliumot címmel, amelyet a debreceni büntető joggyakorlatban, elsősorban a védők és a vádlók az *allegatiós* szakban érveik alátámasztására, megerősítésére használták.¹⁹ Carpzov jelentőségét mutatja az is, hogy a korabeli magyar jogtudományi irodalomban Gochetz, Huszty, Bodó és a későbbiekben még Vuchetich is gyakran hivatkozott rá. A védő érvelésének lényege, hogy a büntető ügyekben a „*Napfénynél világosabb próbák kívántatnak.*”²⁰ Ugyanis Carpzovot idézve azt állítja, hogy alapvető különbség van a *civilis causák* és a *criminalis causák* bizonyítása között, mert az előbbieknél a *semiplena probákat* (félíg teljes bizonyítás) nem minden esetben mellőzik és nem zárják ki teljesen. Míg a *criminalis causáknál plena* (teljes) és *adaequata* (megfelelő) bizonyítást követelnek meg: vagy magukból a cselekményekből származó evidenciát, vagy a véghezvitt gonosztettnek saját, szabad és önkéntes bevallását, vagy két kifogástalan tanút.²¹ Mindezekből jól látszik az, hogy büntetőügyekben a nem teljes bizonyítás nem vezethetett a vádlott *condemnatiojához* (elítélés). Ezt a megállapítást védő is felhasználta *allegatiojában* érvelésének alátámasztására, mikor ugyancsak Carpzovra hivatkozva azt a kérdést tette fel, hogy a nem törvényes bizonyítás tényeiből (*non autem legitime facta*) következik-e a *reus* elmarasztalása. A kérdést a védő pedig szintén Carpzov alapján válaszolja meg, miszerint csak a törvényes bizonyítás tényei (*probatione legitime facta*) vezethetnek a *reusnak* az elmarasztalásához: *non autem legitime facta*ból a *reus absolutioja* (felmentése) következik.²²

A bizonyítási rendszer kötöttségét jól mutatja az, hogy nem csak a bizonyítási eszközök értéke, súlya képviselt különböző bizonyító erőt, de ezek felhasználásával különböző erejű bizonyítások is kialakultak. Huszty a bizonyítások második csoportosításánál (az első differenciálásnál *uniformem* és *mixtam* bizonyítást különböztetett meg) *plena*, *semiplena*, és *minus quam semiplena* kategóriákat különített el. A három kategóriát pedig a következőképpen határozta meg: teljes bizonyítás az, amely teljes *fidemet* (hitelesség) és morális bizonyosságot képes tenni. Fél bizonyítás az, amely éppen, hogy bizonyítva van, de mégsem elegendő ahhoz, hogy abból a bíró ítéletet tudjon hozni. Félnél kevesebb az, amely valamennyi vélekedést, vélelmet és *indiciumot* (gyanújelet) létrehoz, de nem elegendő ahhoz, hogy a pótlólagos hitletétellel teljes bizonyítást állapítson meg, amely foknak a megállapítása a bíró *arbitriumára* van hagyva.²³

Az eddigiekből jól látható az, hogy a Magyar Királyság területén, legalábbis a jogtudományi munkákban nem nagyon jelentkezett az a felfogás, amely szerint, ha nem sikerül a teljes bizonyítás, akkor a bírónak enyhébb *poena extraordinariát* kell kiszabnia. Ennek a felfogásnak a lényege a megkívánt teljes bizonyításnak a hiányában áll. Bizonyítani kell egyrészt azt, hogy a büntetett elköveték, másrészt pedig azt, hogy a *reus*

¹⁹ M. Antalóczy: Bűnözés és büntetés... 88-89. különösen a 129, 132. lábjegyzetek, uő. A blaszphémia és más vallás ellenes bűncselekmények Debrecenben a 18. század közepén I. rész HBMLÉ XXIII. 70. (Szerk.: Radics Kálmán) mind a két helyen Antalóczy a *Practica novának* 1707-es kiadását említi.

²⁰ Ezt a fordulatot használja Shapiro: „*clear as the light of day*” Page 202., és Bartolushoz köti a *praesumptiók* és *indiciumok* kapcsán Page 204. Bartolussal kapcsolatban, de valójában vele szemben állítja Bodó: *Jurisprudentia...* Pars II. Art. LXIX. VIII. § 228. „*Quo, Bartolus quoque respexisse videtur, qui in criminalibus adeo obstrusis, praesumptionem & conjecturalem probationem, iudicat sufficere. Id tamen ejus iudicium non est simpliciter amplectendum: cum, in criminalibus, luce meridiana clariores probationes, esse debeant.*”, de Bodónál ez a fordulat más helyeken is előfordul, például mikor általában értekeznek az *indiciumokról* (Pars I. Art. XXIV. XI. § 49.), egy helyen Kítonichra is hivatkozik (Pars II. Art. LXXXII. XXIII. § 282.), akinél szintén megtalálható ez a fordulat, Kítonich: *Directio...* Hatodik Resz. VIII. Kerdes. 177.o, és Szlemenicsnél Fenyítő törvényszéki... II. könyv VI. Értekezés 118. § 192. o, valamint Husztynál is megjelenik *Jurisprudentia...* Liber I. Titulus L. n. 5. 228.

²¹ Carpzov: *Practica Pars III. Quaest. CXIV. 128. n. 3. 128.* „*Ac licet in civilibus semiplena probatio non semper ac omni ex parte rejiciatur,*”, n. 4. „*Attamen in causis criminalibus idoneae & plenae probaiones requiruntur, aut evidentia ipsius facti, vel perpetrati facinoris, propria, spontanea, ac libera ejus confessio, [...]* Duo testes omni exceptione majores,” Bár ez már szó szerint nincs benne a védő érvelésében, de Carpzov még az n. 5. alatt azt is hozzá teszi, hogy a *criminalis causákban* súlyosabb érvekre és *indiciumokra* van szükség, mint amelyeket, a *civilis causákban* megkövetelnek. A védő érvelésének szövege, részben szó szerinti latin nyelvű idézése Carpzovnak, részben pedig annak a magyar nyelvű fordítása és magyarázata.

²² u n. 2. 127. „*Nam probatione legitime facta, sequitur rei condemnatio, non autem legitime facta absolutio,*”

²³ Huszty: *Jurisprudentia...* Liber I. Titulus L. n. 4. 227. „*Plena est, quae facit plenam fidem, seu moralem certitudinem ponit, ita ut si in Judicio adferatur, Judex sententiam definitivam pro taliter probante possit ferre,*”, „*Semiplena est, quae probat quidem, non tamen sufficienter, nec sufficienter regulariter, ut ex illa Judex ferre possit sententiam,*”, „*Minus quam semiplena parit tantum opinionem ut praesumptio, indicia, talis non sufficit, ut delato juramento suppletorio plenam constituat probationem; qualem vero gradum constituat, arbitrio iudicis relictum est.*”

követte el és az elkövetőnek cselekedete tekintetében a *dolus* (szándék) is fennáll. Ezen három elem valamelyikében, esetleg többben is jelentkezhet a nem teljes bizonyítás.²⁴ A bírónak ilyenkor mind a közvetlen mind a közvetett bizonyítás eszközeit; az *indicium*okat a tett és a vádlott *circumstantiáit* és az azokból megfogalmazott *praesumptio*kat, *argumentum*okat, *ratió*kat, vizsgálnia kell, hogy ezek együttesen elég erőt képeznek-e a teljes bizonyításhoz. A nem teljes bizonyítás megvalósulása esetén a *poena ordinaria* helyett a *poena extraordinaria*t kell kiszabni, ami természeténél fogva enyhébb volt, mint a *poena ordinaria*.

A *poena extraordinaria* ezen felfogásának alapvetően két lényeges pontja van, az egyik a bizonyítás a másik a bíró *arbitrium*a.²⁵ Ez a felfogás alapvetően a római-kánonjogi bizonyítási hagyományokból fejlődött ki a 16-17. században és elsősorban az *indicium*-tan illetve a *praesumptio*ók (vélelem) bonyolult rendszere képezte az alapját.²⁶

Egyes nézetek szerint, aki ellen a bizonyítás nem teljes, azt fel kell menteni, hiába van a bíró meggyőződve a bűnösségről. Ezzel szemben létezett olyan felfogás, amely szerint ez azért lehet problémás, mert az ártatlant egy szintre emeljük azzal, aki bár gyanús és valami bizonyíték van ellene, de az mégsem képez teljes bizonyítást. Továbbá az állam számára veszélyt jelent, hogy az ilyen gyanús személyek a felmentésükből eredően újból büntetetté válhatnak.

Milyen büntetés lehet *poena extraordinaria* vagy *arbitraria*? Erre a kérdésre a *Praxis Criminalis* ad egy exemplifikatív felsorolást, ugyanis rögzíti, hogy teljes körű felsorolás nem létezik, mivel ezen büntetések olyan sokfélék és változatosak lehetnek mint maguk a *delictum*ok.²⁷ A *Praxis* az egyik legteljesebb felsorolását adja, tizenöt paragrafuson keresztül sorolja azon büntetések körét amelyeket *poena extraordinaria*ának tekint. Ebből a felsorolásból jól látszik az, hogy ezek alapvetően testi büntetések voltak (§ 2. § 3.), de találunk közöttük olyat is, amelynek elsősorban a megszégyenítés volt a célja (§ 5. § 6. § 7. § 13.). Sőt meghatározott olyat is, amely egyszerre irányult a bűnös testére és a közösség előtti megszégyenítésre (§ 4. § 8. § 9.). Olyan büntetés is előfordult, amelynek alapvetően a *delinquens* javítása volt a célja (§. 10. § 12. §.) Megjelent a kifejezett szabadságelvonás (§ 11.), létezett a *proscriptio* (§ 14.), ami a debreceni ítélkezési gyakorlatban inkább *relegatio* néven fordult elő, illetve működött a pénzbüntetés (§ 15.) és a Magyar Királyság határvédelmére való kirendelés (§ 1.). Persze ez csak egy lehetséges csoportosítása a *Praxis* által felsorolt, *poena extraordinaria*ának tekintett, büntetéseknek.²⁸ Ebből a felsorolásból nyilvánvalóvá

²⁴ Vuchetich szerint a bizonyításnak ahhoz, hogy elegendő legyen az elítéléshez a *delictum* elkövetését, az elkövetőjét és a *delictum* elkövetőjének a *dolus*át kell bizonyítani. Vuchetich: A magyar büntetőjog... II. Könyv VIII. Fejezet 76. § 122. „Dico igitur, quod diminutio poenae oriri potest, vel ex defectu perfectae probationis substantiae delicti;” Sinistrari: Practicae... Tit. Ult. Sententia VII. § Quaest. I. n. 82. 797.

²⁵ Oyens: Poenis Extraordinariis... Pars Prior, 1. § 1-4. Kiváló értekezésében Oyens a *poena extraordinaria* általunk vizsgált felfogását elemzi részletesen. A *poena extraordinaria* ezen felfogásával szemben foglal állást jelentős tanulmányában Holzschuher ab Harrlach (Dissertatio Inauguralis Iuridica de poena extraordinaria deficiente plena criminis probatione neutiquam decernenda. 1799.)

²⁶ A *poena extraordinaria*ának ezen felfogásához kapcsolódik Langbein nagyhatású elmélete (Torture and the law of proof Europe and England in the Ancien Régime, Chapter 3. 45-60.), amely a *poena extraordinaria*ának ezen jelentését alapvetően a tortúra abolíciójával, és a büntető ítélkezési gyakorlat enyhülésével kapcsolta össze és nagy hangsúlyt fektetett a bizonyítékok bíró mérlegelésére, a folyamatot a bizonyítás jogában bekövetkezett forradalomként értékelte. Ennek az elméletnek nagy hatása volt a későbbiekben és számtalan szerző hivatkozott rá, többek között Wisniewski (Understanding Torture, 2010. különösen a *poena extraordinaria*ával összefüggésben 29-31.). Viszont Damska több ponton is bírálta és szembe helyezkedett Langbein ezen elméletével (The death of legal torture, II. 865-878. 1978.)

²⁷ Voglmayr: Praxis Criminalis, Art. LII. 28. „Caeterum extraordinariae poenae, tam multiplices, & diversae sunt, quam sunt ipsa delicta.”

²⁸ A *poena ordinaria-extraordinaria* elhatároláshoz nagyon hasonló a *poena capitalis-non capitalis* elhatárolás, de az előbbi sokkal tágabb és alapvetően magába foglalja az utóbbi megkülönböztetést is. Jól mutatja ezt az, hogy valójában a *poena extraordinaria* elsősorban *non capitalis* míg az *ordinaria* elsősorban *capitalis*. Emellett, azzal lehet érvelni, hogy a *Praxis Criminalis* által felsorolt büntetések, Schmier *non capitalis* meghatározása alapján tulajdonképpen három nagy csoportba tartoznak „Non capitalis est, qua corpus affligitur, animus cruciatur, aut bona auferuntur.” Schmier: Jurisprudentia... Liber V. Tractatus I. Caput III. Sectio I. n. 25. 470. Ez egy kapcsolódási pont lehet, mert a *non capitalis* fogalmának meghatározásánál Bodó ugyanezen büntetés elhatárolásokat tovább differenciálja, de ezeket ő *arbitraria*ának is tekinti. Bodó: Jurisprudentia... Pars I. Art. XLVII. XIV. § 138. „Non capitales itidem, aliae sunt Corporis, graviter vel levius afflictiva; eaque Arbitrariae, ac Temporales; aliae vero Famam & bona concernentes.”, bővebben u

válk az, hogy a *Praxis Criminalis* szerint halálbüntetést vagy testcsonkítást nem lehetett *poena extraordinaria*ként kiszabni. A *poena extrordinaria* fajtáinak lehetséges köre a szakirodalomban közel sem volt egységes. Passerini szerint többen úgy gondolták, hogy a *poena extraordinaria pecuniaria* (pénzbüntetés) vagy más olyan büntetés lehet, amely a testet nem sérti, mások szerint azonban a *reus* lehet büntetni *extraordinariaként poena corporalival* (testi büntetéssel), tömlőccel és gálya szolgálattal is.²⁹

II.

Ezen rövid elméleti áttekintés után, most három eset részletesebb vizsgálatával, elemzésével próbálom meg bizonyítani a *poena extraordinaria*nak azt a felfogását, miszerint a nem teljes bizonyítás következtében, ezekben az esetekben a törvény által meghatározott halálbüntetés helyett enyhébb büntetést szabtak ki és hogy ezek a kiszabott büntetések *poena extraordinaria*knak tekinthetők.

Az első két esetben a vád *infanticidium* volt, amely büntett jellegénél fogva az egyik legalkalmasabb példa arra, hogy a bírói gyakorlatban is kimutatható legyen az előbb vázolt felfogás.³⁰ Az *infanticidium* a *parricidium* (rokongyilkosság), azon túl pedig a *homicidium* (emberölés) egyik legsúlyosabb esetének tekinthető és meg kell tőle különböztetni egyrészt az *expositio infantumot* (gyermekkitétel) és az *abortust* (magzatelhajtást vagy magzatölést).³¹ Az *infanticidium*mak³² (gyermekölés vagy csecsemő-gyilkosság) ugyanis legalapvetőbb jellemzői közé tartozik a minél nagyobb titokban való elkövetés és a szülést követően rövid időn belül³³ magának az ölési cselekedetnek a bekövetkezete, valamint a szülést megelőzően magának a terhességnek is lehetőség szerint titokban tartása. Ezért az ilyen büntetteknek a bizonyítása rendkívül nehéz és kétséges volt, hiszen legtöbbször nem állt megfelelő számú és értékű bizonyíték a bírók rendelkezésére.³⁴ Éppen emiatt, az igen nehezen bizonyíthatóság miatt volt különösen nagy jelentősége az *infanticidium* bizonyításánál az *indicum*oknak³⁵, amelyek erős gyanút képeztek például arra, hogy egy nő éppen terhes vagy nemrég gyermeket szült.

Az első ügy egy 1776-ban történt eset, amelyben Csengeri István özvegye a huszonöt esztendő, kismarjai Kocsis Kata Katona Györggyel való paráznsága következtében teherbe esett és a vád szerint gyermekét a Só Háznál lévő kútba „*vetni nem iszonyodott*”.³⁶ Az ügy több bizonyítási problémát is felvetett, legelőször is annak eldöntését, hogy a gyermek, akit a kútban találtak valóban Kocsis Kata gyermeke volt-e. Az asszony kezdetben mindent tagadott és azt állította, hogy magát az esetet is itt a törvényszéken hallotta először, valamint a gyermek nem az övé és terhes sem volt. A terhességet viszont sikerült bizonyítani, mert a hites

²⁹ Passerini: *Regulare... Quaestionis XXIX. n. 13. 414.* „*An poena quae dicitur poena extraordinaria non possit esse poena corporalis, sed debeat esse pecuniaria, vel alia, quae corpus non affligat.*”, „*Sed alij contrarium tenent, & volunt quod Reus possit puniri extraordinarie poena corporali etiam carceris, & trirremium.*” Langbein: *Torture... 58-59.*

³⁰ Balogh: *A gyanúbüntetés... 16.*

³¹ Lásd Bodó: *Jurisprudentia... Pars II. (expositio infantum) Art LXII. 203-205. (abortus) Art LXI. 200-203.*

³² Az *infanticidium*nak már a vizsgált korszakban is kiterjedt szakirodalma volt és számtalan meghatározás, illetve definíció született e büntett lényegének és legfőbb jellemzőinek a megragadására. Bodó megfogalmazása szerint: „*Superiori Articulo de Parricidio dictum est, sub eodem nomine, & Titulo Parricidii, Parentes quoque, & in specie Matres, proprios Liberos, sive in partu, sive vero post partum, vita privantes, & occulte supprimentes, intelligi & comprehendí.*” Bodó: *Jurisprudentia... Pars II. Art. LIX. 196.* bővebben u Egy másik meghatározás szerint „*Infanticidium est homicidium a Matre in proprium infantulum comissum.*” Wolfart: *Tractatio... Sectio Prima. 1. § 1.*

³³ Több szerző meghatározásában szerepel és Bodó iménti definiálásánál is láthattuk (*sive vero post partum*) és több más szerző is kiemeli, hogy a gyermeknek újonnan születettnek „*recens natos*”-nak kell lennie. Vuchetich: *Institutiones... Liber I. Pars II. Caput II. 26. § 243.*, Banniza: *Delinatio... Liber II. Caput XXXI. DCXLVIII § 301.*, Müller: *Promptuarium... Infanticidium n. 13. 593.*

³⁴ Szlemenics és az ő nyomán Pauler is megemlíti az *infanticidium*nak nehezen bizonyíthatóságát, mint ezen büntettnek az egyik sajátos jellemzőjét. Szlemeincs: *I Könyv II Rész II. Értekezés I. Szakasz 67. § 122.*, Pauler: *Büntetőjogtan, II. Könyv II. szakasz II. Fejezet I. Czikk III. Czim 424. § 161.*

³⁵ Az *infanticidium*hoz kapcsolódó *indicum*okról lásd: Gochetz: *Systema... Part. I. Art. VIII. 22.*, Vuchetich: *II. Könyv XIII. Fejezet 133. § 211-212.*, Bodó: *Jurisprudentia... Pars II. Articulus LIX, különösen a IV és VII. § 196-197.*,

³⁶ MNL. HBML. IV. A. 1018/f. 2. 1776-1777. 1776/3

bábák és Weszprémi István (*Med. Doct. és Ordin... Physicus*) vizsgálata szerint az asszonyon a nemrég szülésen átesett nőknek a jelei mutatkoztak. Ezek után a vádlott³⁷ *benevolum examenében* (szabad vagy önkénti vallatás) megvallotta, hogy a gyermek az övé, de azt, hogy a gyermek elevenen született-e már tagadta. Az *allegatiós* szakban alapvetően két körülménynek a bizonyítása folyt, az egyik, hogy a gyermek halála szándékosan vagy véletlenül, szerencsétlenségből esett, a másik pedig, hogy a gyermek élve vagy holtan született. A vádlott védője azt igyekezett bizonyítani, hogy a gyermek egy véletlen baleset folytán idő előtt halva született,³⁸ és az is, hogy a kútba esett szerencsétlenségből, véletlenül történt, tehát a vádlott a gyermeket nem „*eltökéltett szándékából, nem is gonosz és vakmerő igyekezetből*” ölte meg. Ugyanis, ha sikerül bizonyítani ezen állításokat az a vádlottnak kisebb felelősségét alapozná meg, mivel nem áll fenn a *dolus* az ölési cselekedet tekintetében és ezért elkerülné az *actionált* büntetést. A vádlott védője mindezekre figyelemmel kérte azt, hogy vizsgálják meg: „*hogy az I tudatlansága, és a Sok terbes Fájdalmak között, de leginkább mintegy akkor eszén nem létele miatt (amint maga is az I megvallja) / Kötőből a Kútba esett.*”³⁹ Ezzel kapcsolatban a születés körülményeinek a vizsgálatánál annak is eltérő volt a megítélése, hogy a vádlott véletlenül esett-e le a létráról vagy pedig szándékosan vetette-e le magát - miként azt a *fiscalis procurator* állította – azért, hogy ennek következtében halva szülje meg a gyermekét. Ebben az esetben a cselekedet már *abortionnak* minősülne, lévén, hogy ilyenkor már a gyermek halva születik. A vádló ellenben - aki igyekezett bizonyítani, hogy az asszony előre feltett szándékából cselekedett - azt hozta fel ellene, hogy a vádlott kezdetben még azt is tagadta, hogy terhes lett volna, pedig terhesnek tűnt és a kútban megtalált gyermekről sem tudott semmit. Ebből a vádló szerint az következik, hogy a gonosz cselekedetét igyekezett eltitkolni, hiszen miért tagadott volna akkor, ha a gyermek egyrészt halva, másrészt véletlenül esett bele a kútba, továbbá az is elég *indiciumnak* tetszett, hogy miért nem szólt erről senkinek, miért titkolta szerencsétlenségét.

A vádlott védője ezzel szemben az 1729. évi 27. tc-re hivatkozva kevesellte a bizonyítékokat, szerinte ugyanis az, hogy valaki a létrán jár le-fel és terhesnek tűnik, valamint az, hogy egy halott gyermeket találtak a Só Ház udvarán lévő kútban még közel sem elegendőek az *infanticidium* bizonyítására. A hivatkozott törvénycikknek, feltehetően az első paragrafusára utalva a vádlott védője azt állította, hogy a világos és szem előtt bekövetkezett cselekmények bizonyításához nem elegendőek „*bolmi hánt s vetet szőből való vélekedéseknek elő állítását*”. A törvénycikk első paragrafusa szerint a bizonyítás a „*felperes*” kötelessége,⁴⁰ és ha semmit nem bizonyít, akkor az „*alperes*” felmenthető lesz. De létezik egy kitétel miszerint az ügy nem lehet olyan, amelyet talán titokban követtek el, és ezért teljesen tanukkal vagy írott oklevelekkel nem bizonyítható. A vádló a konkrét esetben azt sem tartotta valószínűnek, hogy ha valaki titokban, ráadásul egyedül szült, akkor az újszülött gyermekét a kötőjébe téve egyből a kúthoz megy vizet húzni. Továbbá az is a vádlott ellen szólt, hogy miután a szerencsétlenség megtörtént, nem igyekezett a gyermeket kimenteni és erről senkinek nem beszélt.

A másik bizonyítási probléma abban állt, hogy megállapításra szorult a gyermek élve vagy halva születésének kérdése.⁴¹ Az *Ordinarius Pysichus* által tett *visum repertumból* (orvosi látlet) kétségkívül nem

³⁷ Az ügyben az elsőrendű vádlott volt Kocsis Kata, a másodrendű vádlott volt Katona György, én itt most vádlott alatt az elsőrendű vádlottat értem.

³⁸ A vádlott *benevolum examenében* azt vallotta, hogy egy létráról esett le véletlenül mikor tengeriért ment a padlásra.

³⁹ A szülő nők a szülést követő „nem teljesen beszámítható” állapotáról: Tóth J. Zoltán: A halálbüntetésre... 49. lásd 149. lábjegyzet, Jogtörténeti Szemle, 2007/4.

⁴⁰ Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy kire is hárul a bizonyítás érdekes ügy lehet a bigámiával vádolt Révész Mária esete. MNL. HBML. IV. A. 1018/f. 3. 1778:2-1780:8. 1779/7.

⁴¹ Mind Szlemenics mind Vuchetich szerint az *infanticidium*hoz mindenképpen szükséges az a két *circumstantia*, hogy az újszülött csecsemő élve szülessen és a halálát az anyja cselekedete okozza, ez utóbbi feltételt Fabriczy is megerősíti. Fabriczy: *Elementa...* Pars I. Caput II. 41. § 49. (Léteznek olyan felfogások is, ahol az *infanticidiumot* az apa is elkövetheti.) Szlemenics: *Fenyítő törvényszéki...* I. Könyv II. Rész II. ért. I. szakasz 67. § 122., Vuchetich: *A magyar büntetőjog...* I. Könyv II. Rész II. Fejezet 26. § 291. Az élve születés feltétele ennél és a következő esetnél is a nem teljes bizonyítás lényegét képezi, és azt eredményezi, hogy a *delictum* elkövetését nem tudják teljesen bizonyítani, erre lásd: Pauler a *Constitutio Criminalis Carolina* 131. cikkére hivatkozik: „*Ein lebendig gliedmassig Kindlein*” („*foetus vivus, forma naturae congruente praeditus*”) Pauler: II Kötet II. Szakasz II. Fejezet I. Czikk. III. Czim. 424. § 163., Ugyanez a szöveghely megtalálható Wolfartnál is, aki szintén a *Constitutio Criminalis Carolina* 131. cikkére hivatkozva mondja: „*Ad existentiam igitur infanticidii directi in specie sic dicti requiritur, ut infans vivus natus & a matre intentione directa occisus fuerit*”

lehetett megállapítani, amire az vádlott védője is felhívta a figyelmet.⁴² Mindezek figyelembe vételével, a Tanács ítélete szerint a halálos büntetést a vádlott megérdemelné, ha bebizonyosodna, hogy a gyermek élve született. De mivel ezt nem sikerült minden kétséget kizáróan bizonyítani, ellenben a körülmények arra utaltak, hogy a gyermeket a vádlott szántsándékkal vetette bele a kútba, ezért a minősített halálbüntetés⁴³ helyett három *ictus* (csapás) vesszőre („Ugy: hogy ma másfél ictust, az esztendő végéig pedig ismét másfél ictus vesszőt szenvedjen.”) és „még máttól fogva” egy esztendeig tartó rabságra ítélték.

A másik, egy 1778-ban tárgyalt eset, hasonló az elsőhöz, amelyben is a huszonöt esztendő Balogh Kata Jósa Istvánnal „közösködött” és tőle teherbe esett. A *fiscalis procurator* azzal vádolta, hogy újszülött gyermekét megfojtotta, majd az árnyékszékbe vetette „*ugy hogy ezen Kegyetlenségének gyorsasága miatt az ártatlan Kisdéd még csak lebeletet se vehetett.*”⁴⁴ A *fiscalis procurator* ezért rá és Jósa Istvánra, akit azzal vádolt, hogy „*ezen természet ellen való nagy gyilkosságba, eszköz, vagy pedig tanács adó volt*” az 1723. 11. tc-re hivatkozva minősített halálbüntetést (jobb kezeik elvágását, majd pallos általi fejvesztést, végül testüknek kerékre tételét) kért. Az asszony *benevolum examenében* azt állította, hogy a gyermek az árnyékszéken ment el tőle nem pedig a folyósón és tagadta, hogy egyáltalán látta volna a gyermeket: „*nem tudta mi ment el tőle*”, akkor látta először mikor elébe hozták. Egészen addig tagadta, hogy szült, míg a gyermeket meg nem lelték és a bába meg nem fejte a melleit. Azt mondta, hogy ő nem tudja, hogy a gyermek elevenen született, és ha igen, mitől halt meg. Ő a szülésénél sírást nem hallott, a köldökszinórt nem metszette el, szerinte a gyermek azért ment el tőle, mert sok nehéz fizikai munkát végzett, terhességét titkolta, de Jósa Istvánnak megmondta. Jósa István ellenben mindent tagadott és a védője is azt emelte ki, hogy Balogh Katának, mint többszörös paráznának hitelt nem lehet adni, mivel az asszony *benevolum examenében* azt vallotta, hogy csak Jósa Istvánnal „közösködött”. Balogh Kata védője szerint védenca ellen a következő vádakot hozták fel: kétszer paráznaságból gyermeket szült, megint paráznaságból teherbe esett és ezt titkolta, titokban éjjel szült, a világra jött gyermeket megfojtotta, majd az árnyékszékbe vetette. Ezek azok a pontjai az esetnek melyek körül a vita az *allegatiós* szakban folyt, és amelyek, magukban hordozzák az ügy bizonyításának a nehézségeit. Az első vádpontra a védő azt mondta, hogy a korábbi paráznaságaiért a vádlott⁴⁵ már megérdemelt büntetését elszenvedte, míg a vádló szerint ennek éppen az a jelentősége, hogy hiába büntették, mégsem javult meg (ennek a vádpontnak a jelentőségét lásd később a harmadik eset tárgyalásánál és a 44. lábjegyzet).

Az az állítás „*Hites öreg asszonyok*” *relatiója* (jelentés) szerint nem volt bizonyított, hogy a vádlott a gyermeket „szorongatás” vagy „kötözés” következtében vesztette el. A harmadik vádpontra azt hozta fel a védő, hogy a vádlott azért szült éjjel, mert a szülés ideje akkor következett el. A negyedik vádpontot azzal

---

Wolfart: Tractatio... Sectio Secunda 44. § 25., Böhmer: Observationes... Observatio I. Ad Quaestionem XVI. N. 11. 27. „*I) editum, I) vitalem sed*”, Kress: Commentatio,... Notae ad Artic. CXXXI. 1. § 416. „*Corpus delicti absolutur 1) infantis vivit editi*”, Meister: Principia... Pars II. Lib I. Cap. V. 163. § 144. „*Ad corpus delicti requiritur, 1) infans vivus ex utero procedens*”, Böhmer: Meditationes... Art. CXXXI. III. § 552. „*Videlicet poena infanticidii ordinaria requirit, [...] II) quod vivus ex utero prodierit, constat*”,

⁴² „*adeoque certissimum vitalitatis indicium extra uterum constitutus haud quoquam edere potuerit (ac?)*”

⁴³ A *fiscalis procurator* a hóhér általi megkínzás mellett, a *Praxis Criminalis Josephina (Praxis Criminalis)* 67. (*De ijs, quae abrtum studiose procurant*) és 68. (*De expositione infantum*) artikulusokra, valamint az 1723. 11. tc-re hivatkozva kérte az első vádlott Kocsis Kata kezeinek elvágását és pallos általi lefejezését. Ez a súlyosított halálbüntetés megegyezik azzal a korabeli és a lentebb vizsgált két jogesetben is megnyilvánuló gyakorlattal, hogy a *parricidium* ezen eseteinek elkövetőit a *fiscalis procurator* kezeik elvágására és fővételre kéri ítélni, elsősorban az 1723. 11. tc. alapján. Tóth J. Zoltán: A halálbüntetésre... 39., Jogtörténeti Szemle, 2007/4., Bodó: Jurisprudentia... Pars II. Art. LIX. XIII. § XIII. 198. „*Jure tamen Patriae, juxta Art. 11. 1723. Infanticidarum poenae capitalis supplicium exasperatur.*” A *fiscalis procurator* által kért hóhér általi megkínzással kapcsolatban a vádlott védője a „*Fel séges Kéralné Asszonyunktol kiadattott Kegyelmes Parancsolator*” hivatkozott, amely megnevezés valószínűleg Mária Terézia 1776. március 22-én kiadott pátensét jelöli, amely eltörölte a tortúrát. A védő *allegatiója* fölül az április 30-ai dátum van írva, a védő ezt az érvét többször is felhossa és utolsó *allegatiójában* emlékezteti a Tanácsot az április 6-án „*bé protocolláltott Kegyelmes Királyi Parancsolatra*”. Mindezekre figyelemmel, bár pontosan nem nevezi meg, a vádlott védője nagyvalószínűséggel a tortúrát eltörölt pátensre hivatkozott.

⁴⁴ MNL. HBML. IV. A. 1018/f. 3. 1778:2-1780:8. 1778/16

⁴⁵ Az ügy első rendű vádlottja Balogh Kata, a másodrendű vádlottja pedig Jósa István, a továbbiakban vádlott kifejezés alatt én Balogh Katát értem.

cáfolta, hogy *Physicus visum repertumára* hivatkozva kijelenthető, hogy a testen erőszaknak semmi jele nem volt található. A vádló ezzel szemben azzal érvelt, hogy Balogh Kata terhességét tagadta, kötözte magát, és titkon szült, mert a szülés idején senki sem volt mellette, habár egyébként az ügyben számtalan tanút kihallgattak, de magáról a szülés körülményeiről és az ölési cselekmény bekövetkeztével kapcsolatban nem tudtak tanúkat állítani. A vádló még arra is hivatkozott, hogy az ügyben tanúként kihallgatott hites bába szerint a vádlott a gyermeket nem az árnyékszéken „szülte el”, és hogy a gyermek melle a szíve táján össze volt törve. A védő a kötözéssel kapcsolatban azzal érvelt, hogy bár valóban találtak a vádlott ágyában fáslít, de szerinte az nem a terhesség titkolására szolgált, mivel az a szülés után is rajta volt Balogh Katán, és ezt tanúvallomással illetve a Bábák *relatiójára* való hivatkozással támasztotta alá. A bizonyítás ezt követően alapvetően egy dolog megállapítására koncentrált, nevezetesen, hogy a gyermek élve vagy holtan született-e. Ezt viszont nem lehetett megállapítani minden kétséget kizáróan és a védő is érvelésében⁴⁶ erre fókuszált. A védő többek között még azt állította, hogy a tanúként kihallgatott bába, akinek vallomására a vádló érvelését részben alapozta, egyedül lévén, pusztán az ő állításai okán *actionált* büntetést nem lehet kiszabni. Ez utóbbi érvből az tűnik ki, hogy a későbbiekben részletesebben tárgyalt, a tanúk számával kapcsolatos kritériumot úgy kell érteni, hogy az adott tény, körülményt, amire a védő vagy a vádló hivatkozik, akkor bír teljes bizonyító erővel, ha legalább két tanú állítja.

Ezzel szemben Vuchetich álláspontját lehetne felhozni azzal az ellenvetéssel, hogy nem mindegy hogy valaki milyen minőségében állít valamit, az állítást tevő miként jelenik meg a perben. A büntetőperben ezek után mindkét vádlott védője (Józsa Istváné tanúkkal bizonyította, azt, hogy Józsa István Balogh Katával haragban volt) kérte a vádlottak *absolutióját* (felmentés) és *submitálását* (elbocsátás). Mindezekre figyelemmel a Tanács három pontban cáfolta azt az állítást, hogy a gyermek az árnyékszéken „ment volna el” és megállapította, hogy azt az asszony a folyosón „szülte el” és utána vetette az árnyékszékbe. Az előző esethez hasonlóan most sem tudták teljesen bizonyítani, hogy a gyermek élve született. Viszont a vádlott már kétszer paráznságból gyermeket szült és bár ezekért már megkapta a büntetését, mégis a Tanács szerint ez is „*terbeli dolgát*”, mert ezek után „*mégsem jobbul (t)*”. Így végül Balogh Katát, bár nem sikerült teljesen bizonyítani az *infanticidiumot*, de a vele szemben felhozott „*kemény szorítások*”, illetve a már kétszeri paráználkodás miatt „*a mai naptól számlálván*” egy esztendeig tartó rabságra és három *ictusra* ítélték „*úgy hogy ma felét, a másik felét pedig az esztendő végén verjék el rajta*”. Továbbá a vádlottat Debrecen városából és annak határaiból örökösen kitiltották. Józsa István, akivel Balogh Kata paráználkodott (és akitől feltehetőleg a gyermek is származott) huszonnégy pálcát kapott.

Természetesen ezen két eset alapján egyáltalán nem szabad általánosítást levonni, ha ugyanis sikerült az *infanticidium* bizonyítása⁴⁷, akkor azt, mint a *homicidium* azon belül a *parricidium* minősített esetét súlyosbított halálbüntetéssel büntették.⁴⁸

A következő esetben a *probationak* egy másik fontos, Huszty szerint a leginkább (*usitatissima*) használatos eszköze, a tanú bizonyítás, és azon belül is az egy tanúvallomás bizonyító erejének problémája merül fel. Lakatos Istvánt azzal vádolták, hogy megölte a feleségét Nagy Erzsébetet úgy, hogy nyakszirten ütötte és az asszony nem sokkal az ütés után meghalt,⁴⁹ bár „*Tagadgya ugyan Lakatos hogy a feleségét meg ütötte, annyival is inkább hogy az ütés miatt hólt volna meg*”. A bizonyítási probléma valójában két körülmény nem kellő tisztázásban jelentkezett és az *allegatiókban* a védő és a vádló ezeket próbálta a maga javára fordítani. Az egyik probléma az volt, hogy magát az ütést csak egy tanú, Gombos János látta, viszont más tanú magát a nyakszirten ütést nem látta, csak egy sikoltást hallott és odaszaladva „*ülve látta Lakatosnét, úgy hogy a fejét*

⁴⁶ „*censem supra dictum Infantem fuisse suffocatum*”

⁴⁷ M. Antalóczy említ olyan gyermeköléses esetet, ahol a gyermek testének vizsgálatát végzők egybehangzóan állapították meg azt, hogy a gyermek élve született, tehát közel sem volt általános az, hogy a *visum repertum* nem volt képes bizonyítani azt, hogy a gyermek élve vagy holtan született. M. Antalóczy: *Bűnözés és büntetés...* 124-125. De fontos azt is hangsúlyozni, hogy az élve vagy halva születés körülményének tisztázása, csak egy, bár nélkülözhetetlen feltétele volt, az *infanticidium* bizonyításának, olyan *circumstantia*, amely a *delictum* jellegéből fakadóan szükségszerűen tapadt az *infanticidium corpus delicti*éhez.

⁴⁸ Bakóczy: *A gyermekölés...* 474. *Jogtudományi Közlöny* XXX. új évf. 1975/8., Vuchetich: *A magyar büntetőjog...* I. Könyv II. Rész II. Fejezet 26. § 290-291. Pauler: *Büntetőjogtan*, II. Könyv II. Szakasz II. Fejezet I. Cikk III. Czim 426. § 164.

⁴⁹ MNL. HBML. IV. A. 1018/f. 2. 1776-1777. 1776/9

kellett tartani, és ha elbocsátották mindjárt csüggedt a nyaka". A másik probléma abban állt, hogy nem tudták kellően bizonyítani azt, hogy Lakatos felesége a nyakszirtre mért ütéstől halt volna meg, ugyanis tudvalevő volt, hogy az asszony beteges volt és ezért akár (amint, azt a Tanács ítéletében meg is állapította) egy kisebb ütés is végzetes lehetett a számára. A vádló az egy tanút próbálta meg megtámogatni úgy, hogy Lakatos lányát Lakatos Susánnát meg akarta hallgatni, „nem csak *pro nuda informatione* hanem *pro validissima* [...] *probatione capienda*” ugyanis a lány „*azon egész dolog megesése alatt együtt volt vélek*”. Itt viszont az jelentette problémát, mint azt a vádló is elismerte, hogy gyermek a szülője ellen és fordítva nem vallhat⁵⁰, illetve nem bizonyíthat, mert ez szerint is „*contra ordinem Juris* [...] *Naturae (erit?) prima fronte*”. Ellenben mégis igyekezett megvédeni állítását és azzal érvelt, hogy sok büntetnek a súlyossága, valamint ezen esetekben a rendes tanúk hiánya ezt mégis megengedi, mert különben az ilyen büntettek büntetlen maradnának. Konkrét példát (*In casus pudicitiae illata*,) is hozott fel, illetve a Pest vármegye és a hajdúvárosok fórumain valamint egy Debrecenben megtörtént hasonló esetre is hivatkozott, ahol „*Nem lehetetlen hogy a Leány ne vádolja a maga édes atyát*”. Végül Carpzovra támaszkodva kérte a leány *examináltatását* (kikérdezés, kérdezés, vallatás), mert bár Carpzov szerint az alkalmatlan tanúk nem lehetnek elegendőek a *condemnatio*ra, de elegendőek lehetnek arra, hogy a kínzás elrendelhető legyen.⁵¹ A vádlott védője erre azt válaszolta, hogy a leány *examene* szükségtelen, mert maga a vádló mutatott rá arra, hogy a gyermekek a szüleikkel és szülők a gyermekeikkel szemben tanúk nem lehetnek, mert ez törvény és természet ellen való dolog. Ráadásul szerinte a gyermek nem tizenégy éves forma, mint ahogy azt a vádló állítja, hanem „*tizenegy és fél esztendő forma*”.⁵² De azt is megemlíttette, hogy ebben a korban a gyermekek jobban ragaszkodnak az anyukhoz, ezért akár olyat is vallanának apjuk ellen, ami nem igaz. Végül a korábban megtörtént esetekre való hivatkozással szemben azt hozta fel, hogy ezeknek a büntetteknek a sajátossága éppen abban rejlik „*a hol a dolog titokban és csak két ember közt esik*,” és hogy ilyen esetekben „*a szülék vagy a gyermekek fassiója valamit producál*,” de szerinte ez az eset nem ilyen „*occultus casus*”. A másik problémát a halál okának megállapítása jelentette, ahol is a vádlott védője azt próbálta bizonyítani, hogy az ütés és a halál között „*semmi proportio nincsen*” és, hogy az asszony a *Physicusok attestatiojára* (bizonyítás) hivatkozva régóta tartó betegsége miatt halt meg. A vádló ellenben azt állította, hogy Lakatos már korábban is kegyetlenkedett feleségével, amiért már többször meg is büntették és a Doktorok *attestatiojára* hivatkozva az asszony halálát ez a kegyetlenség okozta. Lakatos védője ellenben arra hivatkozott, hogy nem találtak semmi külső erőszak jelét a halotton és abból, hogy a vádlott a felségét korábban megverte egyáltalán nem következik az, hogy most is ezt cselekedte volna. A Tanács mindezekre tekintettel az ítéletében a következőket hangsúlyozta ki; a doktorok *attestatioja* megállapította, hogy a halál nagy ájulás vagy gutaütés miatt következhetett be, amit pedig a nyakszirtre való ütés okozhatott, már csak azért is, mivel az asszony beteges volt, ezért már egy kisebb ütés miatt is bekövetkezhetett a halála. Lakatosnak az is nehezítette helyzetét, hogy több ízben

⁵⁰ Bodó: *Jurisprudentia...* Pars I. Art. IX. III. § 22. „*Item, ille quoque repelluntur, qui Reo, sanguine vel alia affectione sunt conjuncti. Ut pote: Pater, Mater, Avus, Avia, ascendentes et (és) descendentes, reliqui; item Frater, Soror, caetrique, Agnati et (és) Consanguinei, usque ad quartum gradum inclusive.*”, Huszty: *Jurisprudentia... Liber I. Titulus LII. n. 5. 234.* „*Parentes contra liberos, & hi contra Parentes:*”.

⁵¹ Maga a vádló érvelésében Carpzov: *Practica...* Pars III. Quest. CXIV. n. 28. 35. 38.-ra hivatkozik. Carpzov is kiemeli, hogy: „*quales sunt Consanguinei (és) Affines, Pupilli, Impubes,*” n. 28. 130., illetve „*Liberi in parentes, aut econtra,*” de rögzíti: „*Quae probatio resultans ex testibus inhabilibus, ut maxime non ad condemnandum, attamen ad torquendum sufficit.*” n. 38. 130.

⁵² Megfelelő életkorra is szükség volt a tanúvá váláshoz, bár ezzel kapcsolatban nem alakult ki teljesen egységes álláspont a korabeli szakirodalomban. Vuchetich szerint a 16. évet betöltöttek már tehetnek törvényes vallomást Vuchetich: *A magyar büntetőjog...* II. Könyv XI. Fejezet 95. § 154-155., Huszty: *Jurisprudentia...* Liber I. Titulus LII. n. 3. 234. „*Impubes, & Pupilli propter immaturitatem judicii*” ó az életkort, mint a tanúvá válás feltételét a törvényes korban állapítja meg. U n. 17. 241. „*Aetas, ut sit legitimae aetatis.*”. Szemléletes összefoglalást ad a következő hexameterekben, hogy mit kell a tanútól megkövetelni, és ebben a felsorolásban az életkort első helyen említi. uo: „*Aetas, Conditio, Sexus, discretio, fama, Et Fortuna, fides, in Testibus ista requires.*”

Bodó: *Jurisprudentia...* Pars I. Art. IX. III. § 23. „*Jure communi, in Criminalibus, pro inhabilibus reputantur impubes, etiam minores 18. secundum nonnullos vero 16. aut 12. annis ob judicii imbecillitatem: tum ex eo, quod tales ad mendacium sint proclives; tum vero quod facile corrumpi possunt; tum denique, qui testi non creditur nisi adjurat Jam vero Impuberi, secundum Constitutiones Juris Civilis, Juramentum deferri non potest. Ratio: Quia minorennium lubricum est judicium, & consilium. Ergo ipsorum testimonia, non habent tantum ponderis, ut ad condemnationem urgeat.*” lásd bővebben u

korhelykedett, részegeskedett és feleségével már korábban is több ízben kegyetlenkedett. Jól látszik az, mint az előző esetben is, hogy a Tanács mind Balogh Kata mind pedig Lakatos István esetében az ítéletben figyelembe vette azt, hogy a nem teljes bizonyítás következtében a vádlottak korábban már büntetve voltak. Ráadásul mind a két esetben olyan büntettek miatt voltak büntetve, amelyek jellegüknél fogva összefüggnek azokkal, amelyekkel őket aktuálisan vádolták.⁵³ Tehát csak egy tanú bizonyítja, hogy Lakatos a feleségét nyakszirten ütötte, és az mindjárt lerogyott a földre, a többi tanú pedig magát az ütést, vagyis azt a tettet mely a halálos kimenetelt kiválthatta, nem látta. Itt is jól látszik az, ami az előző esetben, hogy az adott tény, körülmény, amelyre a vádlott, illetve a védő hivatkozik vagy amely alapján valamit állít, két tanúval kell bizonyítani. Mindezekre figyelemmel világos, hogy „*így egyéb próba nincs*”, valamint a Tanács szerint, figyelemmel a doktorok vizsgálatára, és arra, hogy Lakatos felesége beteges volt, „*de még a sem teljességgel bizonyos miből következhetett, halála,*” a halálos büntetés helyett, melyet a *fiscalis procurator* az *Exodusra* (*Exod: 21 ac 12. 13.*) és az 1723.11. tc.-re hivatkozva kért rá kiszabni (pallos általi fejvesztés, majd a vádlott kezeinek elvágása), Lakatos István enyhébb büntetést kapott. Ez az enyhébb büntetés a „*mától fogva egyesztendeig tartó rabság*” és százötven pálca „*így hogy ma ötven, az esztendő közepén más ötven, végén pedig ismét a harmadik ötven veretessék el rajta*”. Ahhoz, hogy a tanúbizonyítás teljes értékű bizonyító erőt teremtsen az egyik elengedhetetlen feltétel (a számtalan más fontos kritérium mellett, amelyet a tanúvá váláshoz, illetve magához a tanúvallomáshoz megköveteltek) az volt, hogy legalább két tanú legyen.⁵⁴ Ezt elsősorban azzal indokolta a korabeli szakirodalom, hogy az egy tanút érzékszervei könnyen megcsalhatják,⁵⁵ illetve az is lehetséges, hogy az egyes tanú hazudik, és mivel egyedül van erre nehezebb rájönni a bírónak, mintha többen tennének tanúvallomást. Az egy tanú vallomása tehát nem képezett teljes, csupán csak fél bizonyító erőt, viszont Vuchetich szerint támogathatja a már meglévő bizonyító eszközöket és gyanúokokat: de pusztán egy tanú vallomása alapján a vádlottat nem lehet elítélni.⁵⁶ Ebből az estből is jól látszik az, hogy bár Lakatos Istvánra kiszabható lenne a *parricidium*nak ezen esete (*uxoricidio*) miatt a törvényes, rendes (*ordinaria*) halálbüntetés, ha az *uxoricidio* elkövetése teljesen bizonyítva lenne, de a nem teljes bizonyítás következtében enyhébb büntetést szabtak ki vele szemben.

Összegzés

Láthatjuk, hogy a vizsgált esetekben a nem teljes bizonyítás úgy valósult meg, hogy nem tudták kellően

⁵³ Vuchetich szerint a hasonló büntett miatt való korábbi büntetés, bizonytalan és támogató gyanúoknak tekinthető. Vuchetich: A magyar büntetőjog... II. Könyv. XIII. Fejezet 128. § 207-208.

⁵⁴ Shapiro szerint a két kifogástalan, alkalmas „*omni exceptione maior*” tanú vallomása vagy a terhelt bevallás (*confession*) képezi a „*full or legal proof*”-nak az alapját, és ez a megállapítás Langbeinnél is megtalálható; ezt a felfogást mindketten a római-kánon jogi bizonyítási tradícióhoz kötik. Shapiro: Circumstantial... 231., Langbein. Torture... 47. Shapiro: "Beyond Reasonable Doubt"... 202., Vuchetich: II. Könyv XI Fejezet 108. § 171-173. Ő itt több olyan speciális esetet is felhoz, ahol egy tanú vallomása is teheti a bizonyítást teljessé. Szlemeics: II. Könyv VI. értekezés 122. § 198., Bodó: Jurisprudentia... Pars I. Art. X. I. § 25. „*In ore duorum, aut trium, stare debere omne verbum:*” és „*Secundum communem autem Regulam: Unus Testis, nullus Testis, adeoque singulari Testi non creditur*” 25., Vadász Viktor: A tanúbizonyítás... 154-155. Iustum aequum salutare VII. évf. 2011/3., Pauler: Büntetőjogtan, II. Könyv II. szakasz II. Fejezet II. Cikk II. Czim III. tag. 640. § 441-442.

⁵⁵ Ez ebben az ügyben is megjelent, ugyanis a vádlott védője arra is hivatkozott az egyedüli tanú, Gombos János tanúvallomásának meggyengítése céljából, hogy Gombos János maga megvallotta, hogy „*mintegy 300 lépésre volt az Itól*” és ilyen távolságból az ütést rendesen nem láthatta, mert nem tudta megmondani, hogy ökölrel vagy kiterjesztett tenyérrel ütötte-e meg Lakatos a feleségét.

⁵⁶ Vuchetich: A magyar büntetőjog... II. Könyv XI. Fejezet 108. § 172., Bodó érvelése szerint: „*Hinc, itaque, sequitur: Quod testimonio unius, juxta praemissa nulla causa decidi potest. Nec enim ulla Divina Humanae Lex, unius testimonio, quantumvis idoneo, quemiam condemnat. Ratio: Quia secunda aliud tritum Axioma: Vox unius, vox nullius; & unus Testis proficit; sed non sufficit; ne quidem in atrocissimis*” Bodó: Jurisprudentia... Pars I. Art. X. II. § 26. , uő. Jurisprudentia... Pars I. Art. XXVII. III. § 62. „*Quod vero unius Testis fassio semiplena proba vocetur, Ratio est: Quia sicuti duo Testes faciunt plenam probam: ita unus Testis facit semiplenam.*” Fabriczy Sámuel: Caput III. 95. § n. 2. 3.107. „*Unus Testis nunquam facit plenam probam, quia tantum exconvenientia duorum sibi haud contradicentium, enascitur rationabilis conclusio, quod verum dicant.*” ellenben „*Duo Testes oculati, omnibus requisitis gaudentes, et sibi non contradicentes, faciunt plenam probam, in iis, in quibus conveniunt.*”, Huszty szerint is az egy tanú csak *semiplena proba*t képez. Huszty: Jurisprudentia... Liber I. Titulus LII. n. 18. 242. és korábban Liber I. Titulus L. n. 4. 227.

bizonyítani a *delictum* elkövetését, mert magának a *delictum*nak egyik lényeges elemének (az újszülött gyermek élve születése és halálának a nyakszirtre mért ütéstől való bekövetkezése, illetve magának az ütésnek a megtörténte) a bizonyítása hiányzott. Ez a három eset és a hozzájuk fűzött ítéletek is azt bizonyítják, hogy a debreceni ítélkezési gyakorlatban a *poena extraordinaria* általam vizsgált jelentésének lényeges elemei jelen vannak.⁵⁷ A téma számtalan lehetőséget kínál és a bőséges idegen nyelvű szakirodalom, illetve a viszonylag nagy számban rendelkezésünkre álló peranyag lehetővé teszi a kutatás elmélyítését és szélesebb spektrumra ágyazását. Különös tekintettel arra a kérdésre, hogy a német jog (a *Praxis Criminalis*on túl) és maguk a német jogtudományi munkák, amelyeket a hazai jogtudósok ismertek és hivatkoztak, illetve az ítélkezési gyakorlatban is bizonyíthatóan megjelentek, milyen mértékben hatottak a magyar büntetőjogi felfogás fejlődésére. Továbbá kérdés, hogy a német jogtudományi munkák betölthettek-e egyfajta közvetítő szerepet a hazai jogtudomány és ítélkezési gyakorlat, illetve más európai büntetőjogi felfogások, nézetek között. További célom, hogy a *poena extraordinaria* elemzését, számos jelentéséből kiindulva, a későbbiekben szélesebb körben, nagyobb forrásanyagra támaszkodva végezzem. Konkrétan tervem az, hogy a jelen tanulmányban megkezdett gondolatmenetet folytatva megvizsgáljam azt, hogy a *poena extraordinaria* általam elemzett jelentésének főbb jellemzői Benedict Carpzov *Practica Novarum*ának közvetítésével bekerülhettek-e a debreceni ítélkezési gyakorlatba.

Jelen kutatás eredménye, hogy bár a magyar jogtudományi szakirodalmi munkákban a *poena extraordinaria* általunk vizsgált felfogása konkrét formában nem jelenik meg (bár néhány utalást találunk rá), az ítélkezési gyakorlatban mégis tetten érhető szemléleti elem, amit a vizsgált három esetenél látens formában, legalábbis csíráiban felfedezhettünk.

Make an attempt to reveal the meaning of *poena extraordinaria* in the case-law of Debrecen in the second half of 18th century – Summary

In my essay I analyze a possible semantic content of *poena extraordinaria*. In the first part of the study can be found on interpretation concerning the different meanings of *poena ordinaria* and *poena extraordinaria*. In my hypothesis I suppose if the crime hasn't been entirely proved by accuser then the judge has to apply the category of *poena extraordinaria*. I examine three criminal briefs of cases from Debrecen at 18th century in the second part; trying to verify my hypothesis.

Felhasznált szakirodalom:

Bakóczy Antal: A gyermekölés kodifikációs problémái, in: Jogtudományi Közlöny, XXX. új évf. 1975/8. 474-482.

Balogh Elemér: A gyanúbüntetés jogintézménye a német történeti forrásokban, in: Ünnepi Kötet Dr. Bodnár László Egyetemi Tanár 70. Születésnapjára, Acta Universitatis Szegediensis Acta Juridica et Politica Tomus LXXVII. (Szerk.: Homoki-Nagy Mária) Szeged, 2014.

Balogh Elemér: A németországi boszorkányperek jogtörténeti jellemzői, in: Jogtörténeti Szemle, 2004/4. 1-7.

Balogh Elemér: Die Verdachtsstrafe in Deutschland im 19. Jahrhundert, Lit Verlag Dr. W. Hopf, Berlin, 2009.

Balogh Elemér: Ein Beitrag zur Problematik der Verdachtsstrafe, in: Emlékkönyv Dr. Szabó András Egyetemi Tanár 70. Születésnapjára, Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica, Tomus LIII. Fasciculus 1-25., Szerk.: (Tóth Károly) 32-27.

Banniza, Leonardi Jos.: Delinatio juris criminalis secundum Constitutionem Theresianam ac Carolinam, Typis Joann. Thomae Nob. De Trattner, Caes. Reg. Typographi, Et Bibliopolae. Oniponti, 1771.

---

⁵⁷ Bónis: Buda és Pest... IV. fejezet 2. a) 174-178. Ez mű különösen fontos érvelésem szempontjából, továbbá bizonyítékkul szolgál arra, hogy a német jogtudomány erőteljes hatást gyakorolt a Magyar Királyság szabadkirályi városainak ítélkezési gyakorlatára.

- Bodó Mátyás: *Jurisprudentia Criminalis secundum praxim & constitutiones Hungaricas in partes duas divisia, Ex typographia Joannis Michaelis Landerer, Posonii, 1751.*
- Bónis György: *Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686-1708, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.*
- Böhmer Joh. Sam. Frid. de: *Meditationes in Constitutionem Criminales Carolinam, Impensis Viduae Gebaueri et Filii, Halae Magdeburgicae, 1774.*
- Böhmer, Joh. Sam. Frid. de: *Observationes selectae ad Bened. Carpovii Jc. Practicam Novam. Rerum Criminalium Imperialem Saxoniam, Apud Franciscum Varrentrapp, Francofurti ad Moenum, 1759.*
- Carpov, Benedict: *Practicae Novae Imperialis Saxonicae Rerum Criminalium Pars III., Typis Balthasaris Christophori Wustii, Francofurti, 1677.*
- Clark, Michael, Crawford, Catherine: *Legal medicine in history, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.*
- Damhouder, Jodocus: *Praxis Rerum Criminalium Opus Absolutissimum, Apud Petrum Bellerum, Antverpiae, 1646.*
- Damska, Mirjan R.: *The Death of Legal Torture, in. Yale Law School, Yale Law School Legal Scholarship Repository, Vol. 87, 860, 1978.*
- Fabriczy Sámuel: *Elementa Juris criminalis Hungarici, Typis Joannis Werthmüller R. privil. Typogr., Leutschoviae, 1819.*
- Franz Voglmayr: *Forma processus Judicii Criminalis, seu Praxis Criminalis, Serenissimo Regni Apostolico Hungariae Josepho I. Dicata. Sumptibus Eminentissimi Principis Cardinalis A Kollonicz. Editio II., Typis Academicis, per Joannem Andream Hormann. Tyrnaviae, 1717.*
- Gochetz Tarnói Gábor: *Systema Praxis Criminalis Inlyti Regni Hungariae, Typis Veronica Nottensteinin, Budae, Viduae, 1746.*
- Holzschuher ab Harrlach, Rudolphus Christophorus Carolus Sigismundus von: *Dissertatio Inauguralis Iuridica de poena extraordinaria deficiente plena criminis probatione neququam decernenda, Ex Officina Joannis Pauli Meyeri Academiae Typographi, Altorfii, 1799.*
- Husztly István: *Jurisprudentia Practica seu commentarius novus in jus hungaricum, (Libri Tres) Typis Collegii Academici Societatis Jesu, Tyrnaviae. 1766.*
- Kitonich János: *Directio Methodica Processus Judiciarii Juris Consuetudinarii, Inlyti Regni Hungariae, (ford. Kászoni János) Typis Laurentii Breveri, Leutschoviae, 1650.*
- Kress, Johann Paul: *Commentatio succincta in Constitutionem Criminales Caroli V. Imperatoris, Sumptibus Heredum Foersterianorum, Hanoverae, 1736.*
- Langbein, John H.: *Torture and the law of proof Europe and England in the Ancien Régime, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2006.*
- M. Antalóczy Ildikó: *A blaszfémia és más vallásellenes bűncselekmények Debrecenben a XVIII. század közepén, I. Rész HMBLÉ XXIII. (Szerk.: Radics Kálmán) Debrecen. 1996. 67-90.*
- M. Antalóczy Ildikó: *Bűnözés és büntetés Debrecenben a XVIII. század közepén, Csokonai Kiadó, Debrecen, 2001.*
- Meister, D. Geo. Iac. Frid.: *Principia Juris Criminalis Germaniae Communis, Apud Io. Christ. Dieterich, Gottingae, 1798.*
- Müller, Ioannes Ernestus Iustus: *Promptuarium Juris Nouum, Sumtibus Caspari Fritschii, Lipsiae, 1784.*
- Oyens, Gerardus Henricus de Marez: *Specimen Juridicum De Poenis Extraordinariis Plena Deficiente probatione, Ex Officina T. B. Groebe, Amstelaedami, 1833.*
- Papp László: *Az Ordo judiciarius pro omnibus tribunalibus et foris judiciariis Regni Hungariae*

praescriptus, in. Miskolci Jogi Szemle, 2017/1. 87-99.

Passerini, Maria Pietro Fr.: *Regulare Tribunal Seu Praxis Formandi Processus Nedum in Foro Regularium Sed Etiam Secularium, Sumtibus Nicolai Angeli Tinassij, Romae, 1677.*

Pauler Tivadar: *Büntetőjogtan II. Kötet, Kiadja Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1870.*

Schmier, Francisco P.: *Jurisprudentia canonico-civilis, seu jus canonicum universum, Apud Nicolaum Pezzana, Venetiis, 1754.*

Shapiro Barbara J.: "Beyond Reasonable Doubt" and "Probable Cause" Historical Perspectives on the Anglo-American Law of Evidence, University of California Press, Berkely, 1991.

Shapiro Barbara J.: Circumstantial Evidence: Of Law, Literature, and Culture, Yale Journal of Law & the Humanities, Vol. 5 [1993], Iss. 1, Art. 15. 219-242.

Sinistrari de Ameno, Ludovico Maria: *Practicae Criminalis Illustratae, Typis Joannis Jacobi Komarek Bohēmi apud S. Angelum Custodem, Romae, 1693.*

Szlemenics Pál: Fenyítő törvényszéki magyar törvény, A' Magyar Kir. Egyetem' Könyvnyomtató Intézetéből 1836.

Tóth J. Zoltán: A halálbüntetésre vonatkozó anyagi jogi szabályok a feudalizmus Magyarországnán, in. Jogtörténeti Szemle, 2007/4. 30-50.

Vadász Viktor: A tanú bizonyítás rendszere a középkori magyar büntető eljárásban, in. Iustum Aequum Salutare VII. 2011/3. 143–157.

Van Damme, Rafael: The Presumption of Innocence: an Antidote for Sacrificial Venom? Patterns of Girard's 'Primitive' Sacred in Late Medieval and Early Modern Criminal Law, in. Netherlands Journal of Legal Philosophy Aflevering 1, 2016. 10-41.

Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere, I. Könyv Elméleti büntetőjog, (ford.: Király Tibor), Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, 2010.

Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere, II. könyv Gyakorlati büntetőjog, (ford.: Király Tibor), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008.

Vuchetich Mátyás: *Institutiones juris criminalis Hungarici in usum Academicarum Regni Hungariae, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, Budae, 1819.*

Wisnewski Jeremy J.: *Understanding Torture, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2010.*

Wolfart, Joannis Henrici: *Tractatio Juridica de Infanticidio Doloso ejusque Speciebus, Apud Joan. Benjamin Andreae, Francofurti ad Moenum, 1750.*